

TFG

RE-CONNEXIÓ.

EL LLIBRE D'ARTISTA COM A DIARI D'EMOCIONS

Presentat per Jessica Córdoba Andrés

Tutora: Amparo Berenguer Wieden

Facultat de Belles Arts de Sant Carles

Grau en Belles Arts

Curs 2020-2021

UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA
FACULTAT DE BELLES ARTS DE SANT CARLES

RESUM

Aquest Treball de Fi de Grau consisteix en la creació d'una obra gràfica en format de llibre d'artista que evidència el progrés anímic de l'autora després d'experimentar la ruptura d'una relació amorosa. Així, s'empra l'expressió artística per conscienciar sobre aquests conflictes emocionals i reflexionar al seu voltant d'una forma un tant terapèutica. Aquest llibre forma part d'una sèrie de tres llibres d'artista que va començar amb la creació de *Distància*, on es tracta el sofriment darrere de la ruptura, sent aquest Treball de Fi de Grau la seua continuació amb *Re-connexió*, on s'aprecia el desenvolupament de l'autora i les diferents reflexions que la inquieten i *Ja no necessite recordar-te*, el tercer llibre d'aquesta sèrie.

Les pàgines es conformen a través d'un format quadrat, jugant amb la doble pàgina, i emprant recursos com el dibuix, la fotografia, el brodat i la presa d'imatges a través de l'escàner. S'experimenta amb la relació entre imatge i text mitjançant la composició, la tècnica, etc.; tant les imatges com els textos són de caràcter autobiogràfic, ja que a més d'expressar els pensaments de l'autora es recorre de forma habitual a l'autoretrat i l'ús dels elements de la seua quotidianitat, formant una obra molt íntima.

Paraules clau: llibre d'artista, fotografia, il·lustració, inseguretats, brodat, dol.

ABSTRACT

This Final Degree Project consists on a graphic piece in the form of an artist's book which proves the author's mood progression after living a breakup. Hence, she has used the artistic expression to raise awareness of these emotional conflicts and to reflect on them in a sort of therapeutic way. This book is part of an artist's books series, which starts with the creation of *Distància*, which deals with the pain during the breakup. *Re-connexió* is its prolongation, in which it is appreciated the development of the author and the different thoughts that disturb her. The third book of this series is *Ja no necessite recordar-te*, which was also developed during the creation of this Final Degree Project.

Pages are made in a squared format, playing with the double page and using resources such as drawing, photography, embroidery and scanned images. It experiments with the relationship between image and text through composition and technique - both image and text are autobiographic, because, in addition to narrating the author's thoughts, self-portrait and the use of elements of her daily life are frequently used.

Key words: artist's book, photography, illustration, insecurities, embroidery, duel.

AGRAÏMENTS

A les persones que han estat presents durant tot aquest procés, que m'han ajudat i aconsellat tant artísticament com personalment, doncs m'han donat suport quan més l'he necessitat.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	5
2. OBJECTIUS	6
3. METODOLOGIA	7
4. MARC TEÒRIC	8
4.1. Llibre d'artista	8
4.2. Autoretrat	10
5. DESENVOLUPAMENT DEL PROJECTE	12
5.1. Antecedents	12
5.2. Fase preparatòria	13
5.3. Desenvolupament de les imatges	13
5.3.1. El dibuix	14
5.3.2. La fotografia	14
5.3.3. El brodat	15
5.4. Re-connexió	16
5.4.1. Característiques i recursos	16
5.4.2. Temàtica	17
5.4.3. Simbolisme	19
6. REFERENTS	23
6.1. Alfonso Casas	23
6.2. Jazmín Ducca	23
6.3. Juanan Requena	23
6.4. Sara Herranz	23
6.5. Simone de Beauvoir	24
7. CONCLUSIONS	25
8. REFERÈNCIES	27
9. ÍNDIX DE FIGURES	29

1. INTRODUCCIÓ

A aquest Treball de Fi de Grau va a parlar-se de la creació de dos llibres d'artista al voltant de la mateixa temàtica: el desamor i les fases del dol, que simultàniament formen part d'un projecte major.

Aquest projecte va començar a febrer de 2020 amb la creació de *Distància*, un llibre d'artista que es va iniciar com a mètode d'alleujament de certes inseguretats sentides dins d'una relació amorosa, però que va acabar sent el mode d'expressió de tot el dolor causat per la ruptura d'aquesta relació. Aquests sentiments van despertar en l'autora la necessitat d'expressar-los a través de l'art, de manera que tant *Re-connexió* com *Ja no necessite recordar-te* són una mena d'actualització dels sentiments sobre aquesta temàtica amb diferents reflexions al seu voltant.

A *Distància* es tractaren els sentiments que acompanyaren la ruptura i el malestar que l'autora sentia abans d'aquest moment, mentre que a *Re-connexió* ja ha passat un temps prudencial des d'aquest moment i es parla des de la reflexió dels successos i una gran diferència respecte als sentiments sobre la relació i el seu final.

Cada pàgina fa referència a una idea diferent, expressant-se com un pensament, un sentiment, un record...el que fa que la tècnica també varí entre les pàgines, ja que cada idea necessita un mètode d'expressió diferent, com per exemple el dibuix, la fotografia, el brodat... però sempre acompanyats d'un breu text.

D'altra forma, a *Ja no necessite recordar-te*, el segon llibre realitzat en aquest treball, es desenvolupen dues de les pàgines pertanyents a *Re-connexió*, parlant des del record a partir d'una imatge contínua de l'espai íntim acompanyat de les reflexions de l'autora.

D'aquesta manera, els tres llibres d'artista nomenats formarien una sèrie que engloba totes les fases per les quals s'ha passat durant el dol, tancant amb el final de *Re-connexió* una etapa de la vida de l'autora.

2. OBJECTIUS

El principal objectiu d'aquest projecte és la realització completa d'un llibre d'artista mitjançant la hibridació de tècniques, utilitzant tant imatges com textos autobiogràfics amb la intenció de deixar evidència de la gradual superació de certs conflictes emocionals, tractats a l'anterior llibre *Distància*.

Per a desenvolupar aquest objectiu també cal experimentar amb els recursos gràfics com el dibuix i la fotografia, mitjançant diferents tècniques.

També es pretén atorgar coherència al nivell d'importància de les imatges en relació al text, segons el que es vulga transmetre en cada situació, ja que als llibres d'artista és molt important aquesta relació, de forma que el text no és simplement narratiu, sinó que forma part de la composició de les pàgines.

A més, és important aconseguir que el text i la imatge es complementen per poder entendre el significat que es pretén expressar, ja que les pàgines mostraran de manera cronològica les diferents fases del dol, pel que un altre objectiu molt important és poder transmetre diferents emocions a través de l'autoretrat i l'espai íntim.

3. METODOLOGIA

Per a la realització d'aquest Treball de Fi de Grau s'ha partit del diari visual com a mètode d'expressió i reflexió. D'aquesta manera, el llibre d'artista creat s'ha confeccionat a partir de les reflexions de l'autora al voltant d'una ruptura amorosa i dels canvis emocionals que ha passat, emprant la imatge quotidiana com a escenari de tots aquests pensaments, exposant-se i creant proximitat i complicitat amb el lector. El fet que tinga relació amb els diaris és perquè els sentiments hi apareixen de forma cronològica, de manera que es pot apreciar el canvi en la protagonista a mesura que se segueix l'ordre de lectura. També l'apropa al concepte de diari perquè els inicis d'aquest llibre foren un quadern al qual es preniën notes de forma habitual, ja que era una manera de deixar constància de l'estat de l'autora ocasionalment.

Un altre concepte molt important és l'autobiografia junt amb l'autoretrat, ja que tots els llibres relacionats amb aquest projecte són de caràcter autobiogràfic a l'expressar la història de la seua autora, essent així que a les pàgines d'aquests llibres es plasmen les seues vivències tal com les va experimentar. Al seu torn, les imatges també són autobiogràfiques, comptant amb autoretrats i imatges de la seua vida quotidiana, com objectes o el seu espai íntim, formant autoretrats psicològics, atés que aquests elements són identificatius de la seua persona, com podrien ser, per exemple, unes ulleres o la seua habitació.

Són interessants la mescla i hibridació de tècniques perquè cadascuna d'elles aporta un nivell de significat distint, de manera que cada idea necessita un mètode d'expressió diferent. Per la qual cosa, s'han emprat el dibuix, la fotografia i el brodat com a tècniques principals.

El dibuix és emprat per tal de transmetre algunes de les idees mitjançant la línia i la taca, sense abandonar la paleta de color reduïda present a tot el llibre. El treball de línia suposa una contemplació de la realitat per tal de passar-la al paper de manera fidedigna, al mateix temps que s'adequa al llenguatge que el llapis conforma, aportant delicadesa mitjançant les ombres suaus i la línia fina.

La fotografia és un mitjà per recollir aspectes i elements de la quotidianitat i l'entorn de l'autora, retratant-la a vegades a través del seu espai íntim, és a dir, la seua habitació, i altres vegades utilitzant imatges de records.

El brodat s'utilitza a algunes pàgines per conformar textos o fer detalls que recalquen el significat de la imatge, creant-la de manera delicada a partir del dolor o el rancor, com es fa al llarg de tot el llibre, però d'una manera més especial, més íntima, ja que és un procés mecànic i lent, que necessita temps i convida a la reflexió mentre es realitza.

4. MARC TEÒRIC

4.1. EL LLIBRE D'ARTISTA

El llibre d'artista és una obra d'art per ella mateixa, la qual està creada en la seua totalitat o amb el màxim control possible sobre l'edició per un artista visual. Aquesta és la diferència entre aquest tipus de creació i un llibre comú, encara que a vegades compartixen característiques com el suport, la continuïtat de les pàgines, el joc de participació del lector... No obstant, la llibertat creativa i les múltiples possibilitats tècniques fomenten la varietat en les obres, aconseguint obres molt objectuals que no encaixen amb el format tradicional del llibre (Antón, 2014). D'aquesta manera, este projecte s'assembla a eixa primera idea de que el llibre d'artista compartix les característiques de format i suport dels llibres comuns, contant amb l'experimentació característica de l'artista visual en el tractament de les imatges i textos.

A més, els conceptes de llibre il·lustrat i àlbum il·lustrat causen confusió junt amb el de llibre d'artista. Els llibres il·lustrats no són més que textos acompanyats per il·lustracions purament estètiques que reflecteixen el que s'està narrant, mentre que als àlbums il·lustrats s'integren el text i la imatge, de forma que la narració es recolza en la il·lustració (Arteneo, 2015).

En contraposició amb les definicions d'aquests dos últims conceptes i el concepte de llibre d'artista, la diferència principal entre ells i el llibre d'artista és el procés de creació, encarregant-se la impremta d'aquest tant al llibre com a l'àlbum il·lustrat. A més, els llibres d'artista són més objectuals, jugant en moltes ocasions amb diversos sentits del lector a banda de la vista, com ho seria el tacte. Una altra diferència trobada entre aquests conceptes és la relació de les imatges amb el text, de manera que als llibres d'artista no han d'estar relacionades, ni han de seguir un ordre de lectura lineal i progressiu. En conclusió, als llibres d'artista existeix molta més llibertat a l'hora de crear, ja que no tenen per què assemblar-se als llibres comuns.

Com explica Crespo (2012), a l'estructura d'un llibre d'artista hi ha conceptes molt importants: la seqüència, el text i la forma. La seqüència marca la temporització establida al llibre, determinant el seu ritme de "lectura" mitjançant el pas de pàgina i altres recursos com els plecs, podent per exemple alentar el temps o fracturar la continuïtat narrativa; en quant al text, als llibres d'artista la seua aparença és mal·leable, i està subjecte a la manipulació a través de diferents significats formals. Existeixen molts tipus de text, però es recalca l'estil de la poesia concreta, que manipula les lletres a través de la composició respecte a la pàgina, la línia, el color del paper, etc., de manera que s'entén aquest tipus com l'emprat a aquest projecte. Per últim, amb la forma del llibre es fa referència a l'enquadernació, i com es menciona posteriorment, la elegida per als dos llibres realitzats durant

Fig.1. Detall dels plecs d'una pàgina de *Re-connexió*. 2021.

aquest Treball de Fi de Grau és l'acordió, que consisteix en el plec d'una mateixa fulla sobre ella mateixa per tal de crear les pàgines. No obstant, a *Re-connexió* s'ha interromput aquesta continuïtat del paper per tal d'afegir plecs entre les pàgines, sorgint així formes interiors que ajuden a expressar el significat de la mateixa pàgina.

Ducker (2004) parla dels inicis i precedents del llibre d'artista, explicant que el *livre d'artiste* va sorgir com una empresa de publicació iniciada pel marxant d'art francès Ambroise Vollard durant la dècada dels 90 del segle XIX, i Daniel-Henry Kahnweiler una dècada després. Alguns editors ho van veure com una bona oportunitat per a comercialitzar edicions especials de persones amb renom del món de les arts visuals i la poesia. El *livre d'artiste* va prendre l'avantatge de l'expansió del mercat de l'art juntament amb altres mercats de luxe i es va desenvolupar així com una extensió del mercat de pintura, dibuix i escultura. Per als artistes oferia la possibilitat de produir obra que no podien generar per ells mateixos, treballant en una impremta o dedicant-se a temes que no trobaven fàcils de tractar en la resta de la seua obra.

Per una banda, la majoria de les obres produïdes per emprenedors es van iniciar sota la visió d'un editor, contractant independentment artistes i escriptors. D'aquesta manera, la visió de l'editor tendia a orientar-se en el mercat, buscant aportar-li valor al producte. Els diferents elements del llibre eren operacions independents guiades per l'editor. D'aquesta manera, els *livres d'artiste* eren més aviat una producció, en compte d'una creació.

Per altra banda, els llibres d'artista eren publicats per impremtes independents, que treballaven amb l'ideal de publicar obres innovadores, creatives i experimentals mes enllà d'aconseguir diners, secundant així el desig d'aconseguir que una veu siga escoltada o que estiga disponible. S'ha d'entendre el llibre d'artista com una forma mutable que no pot ser immobilitzada per característiques formals, a banda de ser una investigació constant pels artistes que busquen nous regnes d'expressió matèrica i creativa.

Un llibre d'artista ha de ser més que una producció artesanal sòlida o es retira a la mateixa categoria a la de *livre d'artiste* o una bona obra d'impressió. Un llibre d'artista no ha de ser formulaic – pot ser genèric, d'un tipus familiar o una categoria establida de llibres d'artista i fer la seua contribució sense innovar formalment, i pot ser salvatgement innovador i descurat i mal fet i en molts sentits no aconseguir la perfecció o fins i tot la bona realització – però en última instància un llibre d'artista ha de tindre alguna convicció, algun ànima, alguna raó “per tal de ser” i “per tal de ser un llibre” amb la finalitat de tindre èxit. (Ducker, 2004, p. 10)

A 1970 aparegué la impressió *offset*, que va facilitar la producció de baixos costos. A finals de la dècada dels 70 començaren a produir-se objectes similars a llibres i llibres escultòrics, i a la dècada de 1980 els artistes que ja havien tractat anteriorment els llibres d'artista començaren a crear

Fig. 2. RUSCHA, E. *Twenty-Six gasoline stations*. 1962.

Fig. 3. DUCHAMP, M. *La boîte verte*. 1934.
33,2 x 28 x 2,5 cm.

Fig. 4. Refències personals emprades a *Re-connexió*. 2021.

instal·lacions.

En quant a l'inici dels llibres d'artista, se li atribueix erròniament a Ruscha després de publicar *Twenty-Six Gasoline Stations* a 1962, ja que per aquell temps ja existien exemples històrics procedents del Futurisme rus, el Surrealisme i l'Avantguarda americana (Ducker, 2004).

Els llibres d'artista prenen totes les formes possibles, participen en totes les convencions possibles de la creació de llibres, en tots els possibles "ismes" de l'art i la literatura convencionals, tota manera de producció possible, cada forma, cada grau d'efimerabilitat o durabilitat arxivística. No hi ha criteris específics per a definir el que és un llibre d'artista, però hi ha molts criteris per a definir què no és, o de què participa, o del que es distingeix. (Ducker, 2004, p. 14)

4.2. L'AUTORRETRAT

L'autoretrat és emprat per mostrar el punt de vista de l'autora, creant així un apropament al lector, ja que l'autora mostra la seua intimitat, però a la mateixa vegada, açò pot causar una dificultat en la comprensió de la història, ja que apareixen referències tan personals que tan sols les persones més properes a l'autora serien capaços d'entendre.

Al seu llibre, M. L. Pérez (2008) conta que els nostres pensaments s'estructuren per mitjà del llenguatge. És a dir, que no deixem de parlar-nos i reconstruir o projectar idees i records, encara que la memòria ens ve en forma d'instantània, remetent-nos al que perceben els nostres sentits, en forma de ficció, a través d'imatges. Aquestes imatges evocades conformen la nostra memòria, en moltes ocasions modificant el present i creant-nos una nova identitat (p. 10-11). Ací es pot entendre la importància de la imatge, i el fet de que aquestes siguin autobiogràfiques, ja que als llibres es parla des del record.

I en el seu autoretrat desplaça el focus d'atenció cap a alguna cosa que l'encobreix, descobrint-lo (signes d'identitat, objectes de l'entorn, manipulacions de la seua imatge...). Totes les postures han sigut heretades de la seua cultura o estan determinades pels motius inconscients del desig. Tots, sense excepció, pretenen confirmar el seu propi 'ésser', en percebre's: "Ser és ser percebut". (M. L. Pérez, 2008, p. 17)

Així doncs, al representar a aquest projecte diferents sentiments a través de la fotografia, es fan perceptibles al lector, deixant constància de la seua existència.

Juan Eduardo Cirlot escriu al seu llibre: "L'equívoc i l'ambigu es produeix en el moment en què alguna cosa es modifica prou per a ser ja 'una altra cosa' però fins i tot continua sent el que era" (com es cita a Pérez Rodríguez, 2008 p.20). D'aquesta manera, les imatges que conformen *Re-connexió* po-

Fig.5. REMBRANDT. *Zelfportret als de apostel Paulus (Autoretrat com l'apòstol Pau)*. 1661.

den ser enteses per l'espectador amb un significat diferent a l'original, el que dona llibertat de pensament i permet l'apropiació en el sentit de que l'espectador evoca amb les imatges la seua pròpia experiència, empatitzant així amb l'autora.

Des de l'aparició de l'invent, al banda de l'intent de representar tot allò que girava al voltant de la càmera fotogràfica, va sorgir l'impuls de representar l'humà, i prompte va evolucionar cap a un vessant professional important que va aconseguir que aquest invent adquirira un protagonisme essencial en la popularització del retrat. [...] Fer un retrat és una experiència inquietant, buscar el sentit d'una ganyota, d'un gest o de les diferents postures que pugua adoptar el fotografiat són opcions circumstancials, ja que realment es persegueix l'enfrontar-se amb la mirada del fotografiat. (Benlloc en Pérez, 2008, p. 5)

M. L. Pérez (2008) explica com mestres de la pintura com Velázquez es retrataven per deixar constància de la seua presència, com va fer a "Las meninas". No obstant, Rembrandt, en compte d'introduir-se a l'espai dels retrats, construïa diferents personatges a partir de la seua pròpia imatge, canviant d'aparença i per tant, d'identitat (pp. 13-14).

A la segona meitat del segle XX, amb l'arribada de l'art conceptual i l'ús de la fotografia per part d'alguns artistes, és quan es comença a utilitzar el retrat i l'autoretrat per crear obra artística des d'un punt de vista més personal i començant a tractar el tema de la identitat, emprant la seua imatge a través d'un llenguatge ambigu al que no es reconeixen els trets físics, però s'introdueix una gran càrrega simbòlica que reforça el concepte autobiogràfic de les representacions. Alguns dels artistes que empraren aquest mètode foren Picasso, Louise Bourgeois, Francis Bacon i Frida Kahlo (pp. 5, 14).

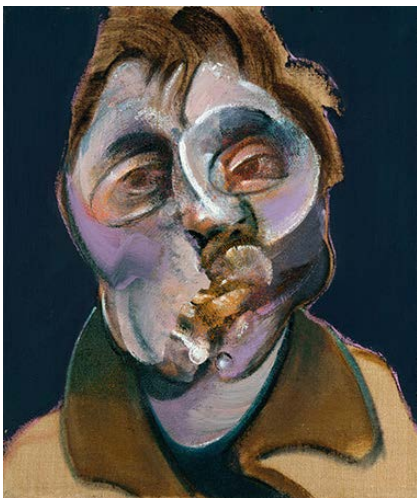

Fig.6. BACON, F. *Self-Portrait*. 1969.

5. DESENVOLUPAMENT DEL PROJECTE

5.1. ANTECEDENTS

Gràcies a cursar l'assignatura Llibre d'artista al curs passat i a les vivències experimentades, va ser possible el desenvolupament d'una mateixa idea fins a arribar a crear aquesta sèrie. Aquesta assignatura va revelar una nova visió sobre el llibre com a suport per a l'obra artística, plantejant-lo com a format per a futures obres; i juntament amb la motivació d'expressar cert malestar psicològic va sorgir el primer d'aquests tres llibres d'artista. Com diu Lawton (2016), “[...] a vegades ens trobem en una pèrdua de què fer amb nosaltres mateixos. Les arts i l'habilitat creativa són una manera de sanar, de replantejar, de transformar, de relatar.”

Des d'abans de la ruptura de la relació l'autora plasmava les seues inseguretats a un quadern, tant verbalment com plàsticament. A aquest quadern anotava pensaments, alhora que dibuixava les imatges que li suggerien. A l'arribada de la ruptura, un torrent de sentiments va crear la necessitat d'expressar-los al quadern de la mateixa manera que havia estat fent uns mesos enrere, de forma que, quasi diàriament, prenia notes de tot el que passava pel seu cap, donant lloc a recollir-los ordenadament a *Distància*, el primer llibre d'artista d'aquesta autora.

El desenvolupament d'aquest quadern va donar lloc al projecte final de l'assignatura Llibre d'Artista, *Distància*¹, un llibre d'artista que recull alguns dels sentiments i imatges anotats al quadern d'esbossos sobre la ruptura d'una relació amorosa, a més de l'ansietat que causava aquesta relació als seus últims moments. Així doncs, apareixen les idees ordenades cronològicament, començant per les inseguretats que sentia l'autora dins de la relació, passant pel punt clau de la ruptura i tot el dolor que la va seguir.

El llibre consta de 27 il·lustracions digitals, sostingudes cadascuna d'elles per unes curtes frases que ajuden a entendre la temàtica tractada.

El llibre desenvolupat a aquest Treball de Fi de Grau és, bàsicament, una continuació d'aquest projecte, mostrant la situació des d'un punt de vista actualitzat i evidenciant la millora psicològica de l'autora, plasmant a més les introspeccions realitzades una vegada ja ha passat un temps des de la ruptura. No obstant, el creixement personal és continu, pel que l'autora ja no es troba al mateix moment que quan va començar a crear *Re-connexió*, per tant aquest projecte, junt amb *Distància*, no tracta en totalitat les fases del dol ni tots els sentiments experimentats mentrestant.

Per últim, gràcies a una casualitat va sorgir la idea de *Ja no necessite recordar-te*², que acompanya a l'obra principal d'aquest projecte, donant l'oportunitat d'esplaiar algunes de les idees que es tracten a aquest primer llibre, *Re-connexió*. L'autora va omplir un carret amb fotografies de la seua

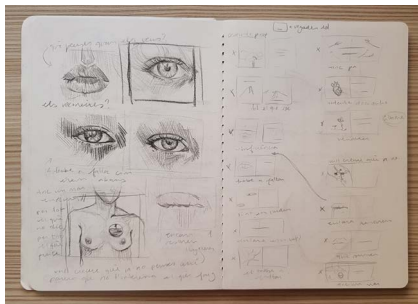

Fig.7. Pàgina del quadern d'esbossos. 2020.

Fig.8. *Distància*. 2020. 15 x 15 x 840 cm. 2020.

Fig.9. La sèrie completa amb *Distància*, *Re-connexió* i *Ja no necessite recordar-te*. 2021.

1 Consultar Annex I.

2 Consultar Annex II.

Fig.10. *Ja no necessite recordar-te.* 2020. 10 x 16,4 x 362 cm.

habitació amb la finalitat d'utilitzar algunes d'elles en les pàgines del llibre. No obstant això, el carret es va velar, creant una aura lluminosa per totes les imatges. Així doncs, es va decidir fer un llibre a part utilitzant aquestes imatges.

Finalment, el resultat ha sigut un llibre en format d'acordió de 362 cm de llargària i 10 cm d'amplària, realitzat mitjançant les tècniques d'impressió digital i serigrafia.

Aquest llibre està compost per imatges quotidianes de l'espai íntim, acompanyades per reflexions sobre els sentiments produïts pels records que segueixen presents fins i tot després d'un nou començament. La primera reflexió, tractada amb el text blanc, es va realitzar a principi de curs, mentre que el text roig és una reflexió actual sobre el text anterior, parlant des del punt de vista de la superació de la ruptura. Aquest últim text està realitzat mitjançant la serigrafia, ja que en un principi anava a ser fosforescent, però per problemes tècnics es va canviar la idea, decidint-se pel mateix color roig que apareix al llarg de *Re-connexió*, creant així una cohesió entre ambdós llibres.

5.2. FASE PREPARATÒRIA

El procés de creació va començar amb el malestar emocional de l'autora, el que va causar el sorgiment de *Distància*, recopilant primer anotacions sobre idees per a les pàgines i possibles maquetacions. Darrere la ruptura amorosa aquesta recopilació es va incrementar, convertint el quadern d'esbossos en una mena de diari amb la funció d'ajudar a l'autora a desfogar-se i realitzar un seguiment del seu estat d'ànim. Després d'aquesta recopilació de dades es van seleccionar els textos, buscant a més imatges associades a cadascun d'ells, realitzant esbossos al mateix quadern on es van prendre les anotacions.

El quadern va seguir amb la seua funció de diari una volta ja estava creat *Distància*, encara que no s'emprava tan sovint com abans, atès que ja havia passat un cert temps de la ruptura i els sentiments no eren tan intensos. No obstant, de tant en tant sofria alts i baixos que inspiraven a l'autora a seguir creant un mateix tipus de contingut, però amb un to diferent, deixant de parlar tant des del dolor i tractant la temàtica des d'un punt de vista més positiu, centrant aquest nou projecte en la superació de la ruptura i els esdeveniments positius de la seua vida que abans passaven desapercebuts.

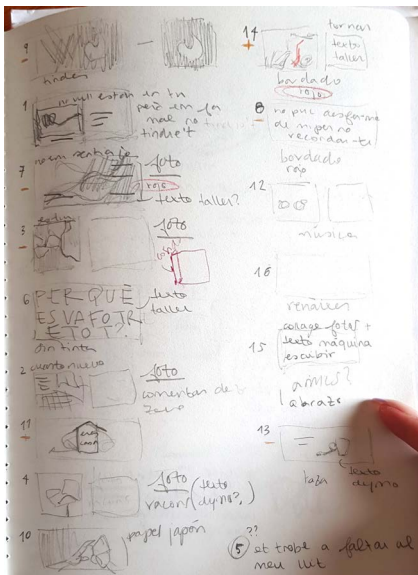

Fig.11. Quadern d'esbossos, planificació de les pàgines de *Re-connexió*.2021.

5.3. DESENVOLUPAMENT DE LES IMATGES

Diverses tècniques són emprades per a la realització dels dos llibres que engloben aquest Treball de Fi de Grau, transmetent en cada situació el desitjat per l'autora. Per exemple, és molt més impactant mostrar l'espai íntim a través de fotografies, ja que genera un major acostament al lector, mentre que altres idees són més idònies per a plasmar-les mitjançant el dibuix, d'una manera més delicada.

Aquestes tres tècniques són les principals, és a dir, les més emprades durant el desenvolupament, encara que s'han utilitzat altres com la transferència amb calor, el collage digital o la digitalització a través d'un escàner.

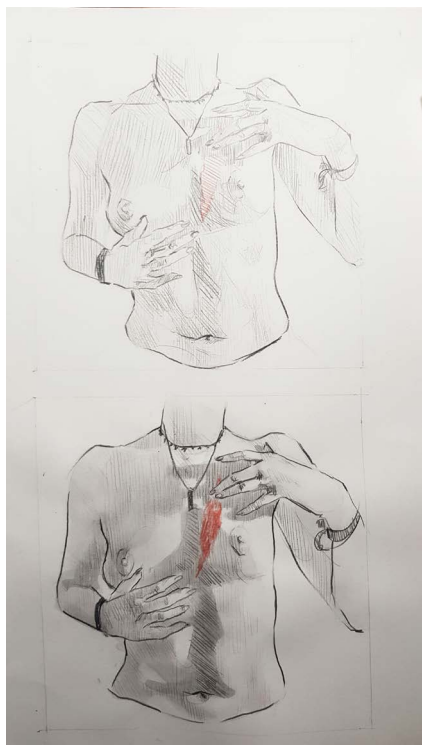

Fig.13. Proves de tècnica amb llapis i aquarel·la. 2020.

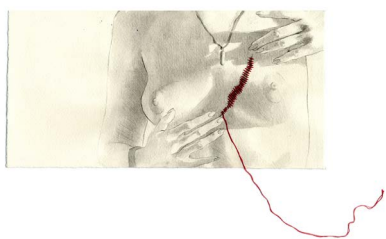

Fig.14. Dibuix amb brodat per a Re-conneixió. 2020.

Fig.15. Fotografia per a la pàgina deu de Re-conneixió. 2021.

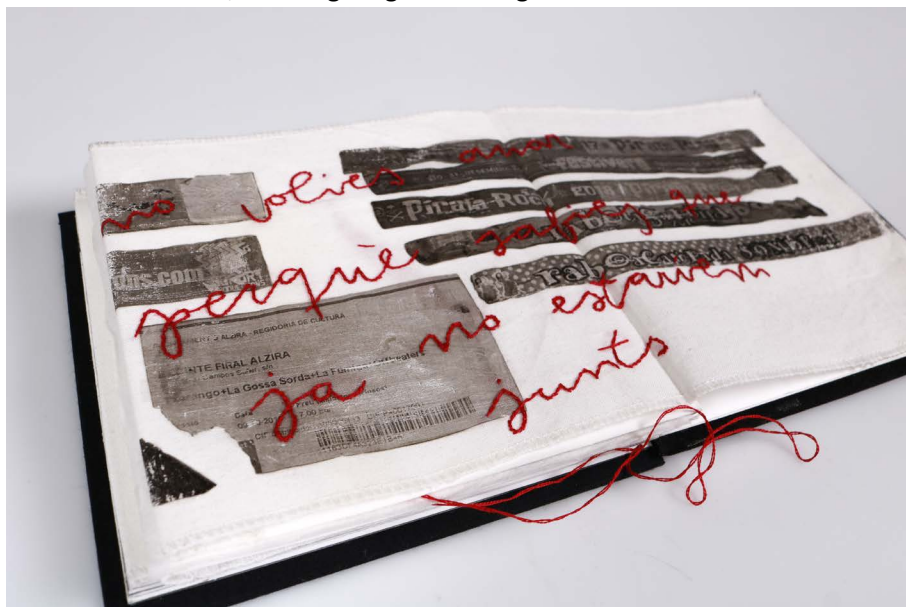

Fig.12. CORDOBA, J. Transferència amb calor i brodat per a Re-conneixió. 2021.

5.3.1. el dibuix

El dibuix s'ha tractat des d'una visió realista, emprant tant la línia com la taca mitjançant el llapis i l'aquarel·la negra, el que afig cohesió respecte a la gamma cromàtica del llibre, a banda d'expressar les idees de diferent manera a la fotografia, des d'un punt de vista més dolç i suau, a més de la senzillesa que aporten en contraposició a les fotografies, on cada imatge aporta molta més informació.

Totes les il·lustracions estan produïdes sobre paper *Hahnemühle* de 250 grams, conformant les imatges amb aquarel·la negra acompanyada d'una trama de llapis de color negre que crea tant contorns com ombres. S'utilitza aquesta tècnica per mantindre al llarg de tot el llibre una paleta de color reduïda on predominen el blanc i negre junt amb el roig, de forma que hi ha una similitud entre les fotografies, que s'apropen a l'estètica analògica, i els dibuixos. Açò ajuda també a centrar la importància en el missatge, com ocorre a la pel·lícula *Malcom & Marie* (2021), que opta per l'ús del blanc i negre encara que l'ambientació és en l'actualitat de forma que l'espectador se centra més al que passa, ja que no pot ser distret pels colors, per exemple, del vestuari, i es dona així protagonisme al diàleg dels protagonistes.

Encara que els dibuixos s'hagen fet de manera analògica, s'han escanejat per posteriorment imprimir-los amb la resta del llibre, per així també evitar un canvi de color i textura entre el paper de les impressions i el dels dibuixos.

5.3.2. la fotografia

Aquesta tècnica té una gran càrrega en la composició de les pàgines dels llibres, ja que, per exemple, *Ja no necessite recordar-te* està format

Fig.16. Fotografia analògica per a *Ja no necessite recordar-te*. 2020.

Fig.17. Fotografia digital editada per a *Re-connexió*. 2020.

tan sols per fotografia i text. A més, molts dels sentiments han volgut ser representats a través de la fotografia per ser més fidels a la realitat, i crear així un vincle de complicitat amb el lector, ja que l'autora està mostrant la seua intimitat.

Com diu M. L. Pérez (2008), l'obra fotogràfica consta de tres fases, a partir de la concepció de la idea: el que l'autor pretén representar, els mitjans utilitzats per crear la imatge i la reconstrucció per part de l'espectador (p.19). D'aquesta manera, la fotografia permet que tant l'espectador com el mateix autor dissenye una nova realitat a partir del context real, convertint-se en una altra cosa.

Quant a la tècnica, hi ha tant fotografies analògiques com digitals. Tanmateix, s'ha buscat eixa estètica de la fotografia analògica en totes les imatges, editant-les utilitzant el blanc i negre i el gra, com s'ha fet alguna vegada al cine, com a la pel·lícula *Malcom & Marie*, comentada anteriorment.

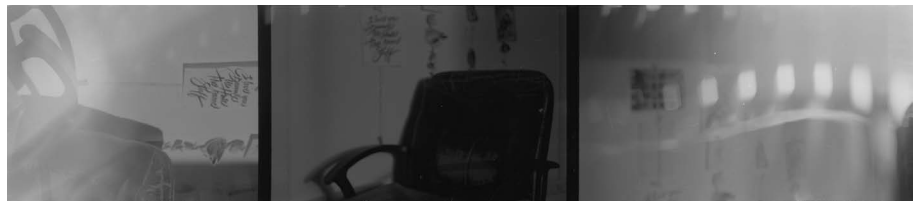

Fig.18. Fragment del carret per a *Ja no necessite recordar-te*. 2020.

5.3.3. el brodat

S'utilitza el brodat contraposant la delicadesa i l'agressivitat, ja que l'acte en si de brodar és violent, travessar un suport fràgil com el paper japonès amb un objecte punxegut per tal de deixar constància de pensaments dolorosos, és causar dolor per mostrar el dolor. Tant pel significat d'aquesta acció, com per, casualment, el color emprat, la forma en què s'ha utilitzat aquesta tècnica recorda al treball d'Alicia Baeza, que broda testimonis d'abusos sobre tela, generalment, roba de dona.

El brodat aparegué al llibre perquè així ho demanava. S'utilitza tant com a intervenció de les imatges de les pàgines creant formes o composant textos. A més, algunes de les pàgines que contenen brodats tenen la tela de cotó com a suport, pel que també entra en el joc tàctil de les pàgines amb el lector, a causa de la seua consistència. El fil roig representa, al llarg de tot el llibre, el fil roig del destí pertanyent a la mitologia japonesa. Segons A. Pérez (2018), a un article publicat a La Vanguardia, aquest mite afirma que hi ha persones predestinades a conèixer-se i estan unides a través d'un fil roig. Aquestes persones són, doncs, el que coneixem per ànimes bessones, i estaran connectades sense importar les circumstàncies que es troben en la vida, ja que aquest no pot trencar-se (par. 3). D'aquesta manera, s'ha analitzat des d'un altra perspectiva el mite, referint que el fil en compte de connectar-te amb una altra persona et connecta a tu mateixa, renunciant a l'existència d'una ànima bessona i a la seua cerca, emfatitzant en l'autocura sent la mateixa persona qui es cuida. Açò també crea un joc amb el títol del

Fig.19. BAEZA, A. (s.t.). (s.f.).

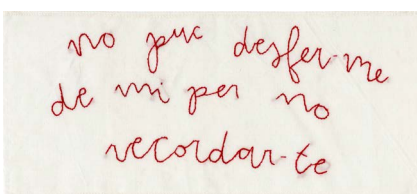

Fig.20. Pàgina brodada sobre tela a *Re-connexió*. 2021. 30 x 15 cm.

Fig. 21. Detall d'un brodat sobre paper a *Re-connexió*. 2021.

Fig. 22. *Lo he intentado*. 2020.

Fig. 23. *Re-connexió*. 2021. 15 x 15 x 450 cm.

Fig. 24. Plec amb paper japonés a *Re-connexió*. 2021. 30 x 15 cm.

llibre, *Re-connexió*, fent referència al fet de tornar-se a trobar gràcies a la introspecció causada per la solitud sentida per la protagonista.

Aquesta tècnica i el significat atorgat també apareixen a altre projecte anterior, *Lo he intentado*, on s'utilitzen la impressió 3D i el brodat per tractar la mateixa temàtica ja anomenada, simbolitzant l'evolució d'una persona que acaba de viure aquesta experiència, recalçant el creixement personal, acceptant que tant les bones com les males experiències formen part de nosaltres i devem de seguir endavant.

5.4. RE-CONNEXIÓ

5.4.1. característiques i recursos

Re-connexió és un llibre d'artista de format quadrat de 15 cm de mida i 450 cm de llargària, amb un total de 15 pàgines, amb una enquadernació d'acordió amb tapa dura. Evidència l'evolució personal de l'autora a través d'un curt període de temps, fent referències a una ruptura amorosa i la seua gradual superació. Aquesta enquadernació està formada per pàgines de paper *basik* de 150 grams combinades amb pàgines de tela de cotó i paper japonés, donant importància a la materialitat i creant un joc amb el lector, introduint plecs amb els quals s'ha d'interactuar per tal d'observar la pàgina en la seua totalitat, encara que als plecs de paper japonés també es pot observar des de la transparència que aquest aporta.

El llibre està compost a tall de diari perquè els sentiments hi apareixen de forma cronològica, de manera que a mesura que es llig, el lector pot apreciar el canvi en la protagonista, que és la seua autora, i la gradual superació de la ruptura, reconstruint-se com a persona i avançant en el camí de la seua vida, adonant-se de la importància de la resta de persones que la rodegen, com la família i els amics.

El diari és un mètode emprat per l'autora a manera d'introspecció i reflexió, realitzant anotacions tant d'imatge com de text, en aquest cas que començaren amb les inseguretats causades per l'actitud distant de la, en aquell moment, parella; aquestes anotacions continuaren per la necessitat d'alleujament causada pel dolor de la ruptura, i a mesura que el dolor es va anar esvaint, es va anar abandonant aquell diari que havia servit de refugi durant tant de temps. D'aquesta manera, hi ha una gran semblança amb els sentiments de Monique, la protagonista de *La mujer rota*, obra escrita a manera de monòleg interne.

Per què continuar aquest diari lloc que no tinc res a anotar en ell? Ho vaig començar perquè la meua soledat em desconcertava; ho he continuat per malestar, perquè l'actitud de Maurice em confonia. Però aquest malestar s'ha dissipat ara que veig les coses amb claredat, i crec que deixaré aquesta llibreta. (Beauvoir, 2001, p.158)

La quotidianitat té gran importància en aquest projecte, ja que és la

Fig.25. Primera maqueta de *Re-connexió*. 2020.

manera elegida per transmetre les intimitats de l'autora, creant proximitat entre ella i el lector.

Arran de les fotografies de l'espai íntim de l'autora per a les pàgines de *Re-connexió*, va sorgir *Ja no necessite recordar-te*, un altre llibre d'artista que tracta en profunditat les idees de diverses pàgines del llibre principal, parlant dels records i la desvinculació a les vivències passades a través d'imatges d'una habitació, que ha anat canviant segons passaren els anys, mentre que els elements decoratius es mantenen intactes, el qual fomenta la idea de quotidianitat.

Per a les imatges s'ha elegit una paleta reduïda de blanc, negre i roig, utilitzant el blanc i negre per donar més importància al significat de les imatges. No obstant, el roig s'ha utilitzat en molt poques ocasions per tal de crear contrastos i destacar algun element, com de jugar amb el seu simbolisme, com a la pàgina tretze, on apareix el fil roig fent referència al fil roig del destí de la mitologia japonesa, a més de crear una ferida en la composició, a més de fer referència a la identitat de l'autora, com s'explica més detalladament a l'apartat del simbolisme. A més, cada il·lustració està associada a un sentiment diferent, expressats també a través dels textos, de forma que el text no és narratiu, sinó que cada pàgina parla d'una temàtica diferent.

El text també té un paper molt important en la composició de les pàgines, ja que s'utilitzen diferents recursos com la tipografia, la mida i l'emplaçament d'aquesta per tal d'evitar la monotonia i crear dinamisme en les pàgines. Per tal de conformar els textos s'han utilitzat cinc tipografies: la cal·ligrafia de l'autora per als brodats, recalçant les idees d'intimitat i delicadesa, l'emprada per les etiquetes Dymo, jugant amb l'estètica analògica del llibre, Orator std per simular la tipografia de la Dymo però en digital, i Britannic bold.

5.4.2. temàtica

L'obra desenvolupada a aquest projecte tracta al voltant d'una ruptura i la seua superació, per tant el dol és un tema molt important a tractar.

A *La Fotobiografia*, Sanz (2007) parla de la importància del perdó, per tal d'aconseguir un bon tracte i la pau mental. L'autoconeixement porta a fer dols, que formen part del procés de canvi. Això ens ajuda a fomentar el bon tracte enfront de la vinculació al rancor, aprenent a perdonar als altres i a nosaltres mateixos, traient el màxim ensenyament d'allò viscut (p. 158).

A aquest llibre s'explica que el perdó arriba des de la comprensió, però perdonar no significa justificar uns fets, sinó que és una manera de tancar un capítol i seguir endavant; és un procés intern al marge de la persona que ens ha fet mal, per a trobar la pau.

Fig.26. Detall de *Ja no necessite recordar-te*. 2021.

Fig.27. Detall de *Ja no necessite recordar-te*. 2021.

[...] el passat no podem canviar-lo, però sí que podem veure'l amb altres ulls des d'una comprensió diferent. No podem canviar a ningú, només a nosaltres ma-

teixos. La família i els seus membres poden canviar o no; aquesta és la seua vida i la seua responsabilitat. La nostra és com aprendre d'allò viscut, i com situar-nos en el present de manera que el viscut ens servisca d'aprenentatge per a viure el present de la millor manera possible i amb pau interior. Això ens fa viure amb major comprensió, autonomia i llibertat per a decidir i relacionar-nos. (Sanz, 2007, p. 158)

També es parla del dol, un comiat, un procés emocional traumàtic fins que la ferida deixa de fer mal, i aquest procés té una sèrie de fases:

La negació: el conflicte ens genera tant de dolor que el neguem.

La ira: vegem el conflicte des de la subjectivitat, sentint intensament el dolor.

La negociació: es tracta de marcar distància amb el conflicte i observarlo objectivament.

La depressió: es viu intensament la identificació amb el conflicte i la tristesa.

La pseudo-acceptació: la persona pareix tancar l'etapa i obrir una nova, i aconseguir l'estabilitat emocional, però apareixen de nou la resta de fases creant un bucle que no se sap quan acabarà.

L'acceptació: finalment arriba el moment en què es marca certa distància del conflicte, existeix la serenitat i es viu el present.

L'agraïment: després d'un llarg temps s'arriba a aquesta fase en la qual agraïm tot pel que hem passat, ja que ens ha fet comprendre a les persones que passen per situacions similars i saber que es pot eixir d'aquestes. Ací és quan arriba el perdó, que permet tancar el cercle, i encara que el dolor deixi una cicatriu en l'ànima, aquesta ja no fa mal, però no vol dir que s'oblidi.

Després de passar per aquesta última fase és quan es mira enrere i es veu com ha canviat la nostra percepció de les coses (Sanz, 2007, pp. 370-372).

L'autora ha viscut la majoria de les fases, de manera que el llibre *Re-connexió* es crea al voltant de les fases de pseudo-acceptació i d'acceptació, aprenent a desfer-se del rancor, i a comprendre la posició de l'altra persona, analitzant per tal d'entendre els fets i deixar de parlar des de l'odi, de forma que es parla més de la superació del conflicte, mentre que a *Distància* es tracten totes les fases anteriors, centrant-se més en el dolor. Açò significa que hi ha un gran treball d'introspecció darrere d'aquests projectes, ja que ambdós llibres es basen en l'anàlisi dels sentiments de la mateixa autora.

Una altra temàtica que ha sigut molt important per a la creació d'aquests llibres és el *gaslighting*, que com explica Gurdian (s/f), és una mena de manipulació en la qual es creen dubtes sobre el judici i la percepció de la víctima, creant-li inseguretats i ansietat, habitualment present a relacions de parella tòxiques. D'aquesta manera, l'autora ha trobat reflectits en la seua relació aquests comportaments tòxics, mostrats a la pel·lícula *Malcom & Marie* a través del personatge Malcom, que recorre al *gaslighting* etique-

tant a la seua parella Marie com a boja, psicòpata i pertorbada, convencent-se que les seues opinions són les correctes i no se li ha de qüestionar (Hough, 2021).

Aquests comportaments es troben a la relació tractada a la sèrie de llibres, doncs la parella justificava les seues decisions recolzant-se a l'estat psicològic de l'autora, convencent-la que era l'única amb problemes, i per tant, la culpava de l'estat de la relació, sense acceptar cap raonament objectiu i lògic. L'anàlisi d'aquest tipus de situacions, realitzat darrere la ruptura, són el que ha donat pas a la creació dels tres llibres d'artista mencionats a aquest Treball de Fi de Grau, ajudant a l'autora a comprendre la situació a la qual es trobava i adonar-se del que era millor per a ella. Un altre terme del qual es parla a la pel·lícula és el "robatori espiritual", ja que Malcom està narrant vivències que no li pertanyen sense l'aprovació de Marie. Aquest terme planteja si a Re-connexió s'actua de la mateixa manera que Malcom, ja que a aquest projecte s'està parlant d'un altra persona sense el seu permís, encara que les vivències tractades als llibres que engloben aquest Treball de Fi de Grau es contenen des de la perspectiva de l'autora, per tant són les vivències de les dues persones, però des del punt de vista d'una d'elles, ja que la temàtica se centra en els sentiments de l'autora. (Hough, 2021)

També es troba una gran connexió amb la protagonista de *La mujer rota*, on es narra a través del format de diari problemes a la seua relació mitjançant el monòleg intern i la narració de fets amb diàlegs dels protagonistes. A Monique li turmenten cada vegada més inseguretats, torturant-se amb el pensament que Maurice acabarà deixant-la definitivament per la seua amant. Aquesta situació la porta a afonar-se en la tristesa i sentir, per exemple, la necessitat d'aprovació masculina, a més de no ser capaç de veure un futur sense Maurice i pensar que totes les persones que li rodegen són assabentades de la situació de la relació i dels pensaments de Maurice, encongint-se sobre si mateixa i sentint-se cada vegada més xicoteta, més fràgil i més trista. Es troben moltes similituds entre la manera en què viu Monique aquesta experiència i la forma en què l'autora viu la seua, ja que els sentiments experimentats són similars. Per tant, se sent molt identificada amb frases com "Sentiment que no havia experimentat mai: l'alegria dels altres em pesava" (Beauvoir, 2001, p. 161) o "Ah!, aquestes espines d'esperança que de tant en tant em travessen el cor, més doloroses que la mateixa desesperació" (Beauvoir, 2001, pp. 223-224) o quan Maurice li diu a Monique "Eres tan injusta que em tornes injust" (Beauvoir, 2001, p. 212), ja que aquesta frase seria un exemple de *gaslighting*, com s'ha mencionat anteriorment.

5.3.4. simbolisme³

Per parlar de pensaments tan íntims al voltant de la relació i el seu final

3 Consultar Annex III.

s'empren imatges quotidianes que poden ser tant l'espai íntim de l'autora com el seu propi cos. Cada pensament està associat a una imatge que es relaciona amb aquests records o accions.

A la primera pàgina es reflexiona al voltant de la situació de l'autora, valorant el desig d'una relació ja acabada i el procés de desenamorament.

A la pàgina següent es parla de la relació entre els records i un nou començament, records aferrats a objectes quotidians que pertanyen a una habitació que no canvia, encara que l'espai siga diferent, trobant a faltar la relació i compartir nous moments amb l'altra persona.

La tercera pàgina parla de l'estiu, des del punt de vista del final de les vacances, reflexionant sobre la tristesa que s'esperava per aquesta estació comparant-la en tots els bons moments que es van viure gràcies al suport dels amics.

La quarta pàgina ja parla de la identitat, la qual es pot observar un gran canvi al llarg del llibre. La ruptura junt amb el confinament van concloure en una gran tristesa i pèrdua d'identitat, que a poc a poc es va recuperar a mesura que la tristesa es va esvaïr. Aquest canvi en la personalitat es pot apreciar al llibre a través de l'aparició del color roig, molt relacionat amb la identitat de l'autora, a més de fer referència al fil roig del destí de la mitologia japonesa, com s'explica al punt 5.3.3, on es parla del brodat.

El llibre en si és progressiu, de manera que es pot apreciar la superació i millora mentre es passen les pàgines. D'aquesta forma, el color roig va apareixent a poc a poc, havent-hi més presència d'aquest a l'última part del llibre, on l'autora ha superat la ruptura i es torna a sentir ella mateixa. És per això que a la pàgina quatre es parla d'un canvi de color als cabells, ja que aquell color era molt significatiu per a l'autora.

A la pàgina cinquena es torna a la temàtica de la tercera pàgina, recalcant els alts i baixos que es produeixen durant un dol.

A la sisena pàgina es planteja una pregunta retòrica que va aparèixer sovint durant el dol a causa de la falta d'informació i l'espontaneïtat per part de l'altra persona.

Fig.28. A l'esquerra, *Distància*, a la dreta, *Re-connexió* (sisena pàgina). 2021.

Fig.29. Primera idea per a la pàgina huit. 2021.

Aquesta és una manera d'evidenciar el dolor causat; i la pàgina següent parla des del rancor sobre aplicacions de cites, fent referència a actituds de l'exparella que sobrevaloren la sexualitat i evidencien la falta d'amor i del procés del dol.

La huitena pàgina tracta la importància de l'amor propi i de no posar a cap persona per damunt de la mateixa persona, ja que qualsevol pot fallar-nos excepte nosaltres mateixa.

A la novena pàgina torna a referir-se al dolor des de la desesperació i l'oblit com a solució, tractant també la tornada de la identitat, conclouent a aquesta reflexió la pàgina que la segueix, mostrant a través de la imatge la desvinculació a la relació i el fet de deixar-la marxar per seguir avançant, és a dir, per tornar a la felicitat sense dependre d'altra persona. Encara que es produïssa aquesta desvinculació, eixa persona torna al pensament, però a tall de record, qüestionant els sentiments actuals de l'altra persona, reflectint-ho a través d'un objecte d'ús quotidià amb càrrega emocional, com es mostra a l'onzena pàgina.

A la dotzena pàgina es torna a tractar la identitat, evidenciant la progressió amb el fet d'escotar cançons que recorden a la relació, però simplement portant records de bons moments, sense donar-li importància a la relació.

La següent pàgina fa referència al llibre anterior, *Distància*, on es tracta el dol des de la tristesa més profunda i el poc temps passat des de la ruptura.

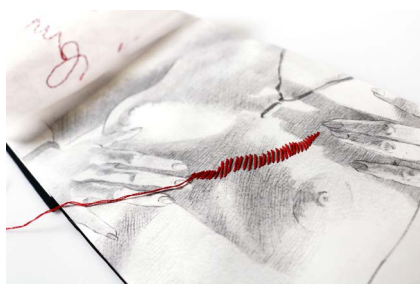

Fig.31. Detall de la pàgina tretze de *Re-connexió*. 2021.

Fig.30. Dalt, *Distància*, baix, *Re-connexió*. 2021.

Així doncs, a una pàgina de *Distància* apareix el pit de l'autora amb una ferida al cor produïda per diversos punyals, fent referència al dolor causat pels records de la relació. No obstant, ací es mostra la mateixa ferida cosida amb el fil roig, donant a entendre que està sanant, i junt amb el text

fan referència a la importància de la desvinculació total a la persona que ha causat tant de dolor, ja que sense aquesta no haguera sigut possible la recuperació.

Continuen les reflexions amb una referència a un fet relacionat a acudir a festivals de música, relacionant-ho també amb la pàgina dotze i amb les inseguretats sentides abans del final de la relació, que quedaren exposades a *Distància*.

L'última il·lustració fa referència a l'última pàgina de *Distància*, tornant a emprar el símbol de la flor d'ametller, que significa "el despertar". A *Distància* apareixen florint, simbolitzant el procés de sanació, mentre que a aquest projecte es mostra la branca amb totes les flors obertes, simbolitzant el fi d'aquest procés que va començar amb l'altre llibre, i amb l'ajuda del text es narra el canvi que ha generat a l'autora al trobar de nou la seua identitat.

Fig.32. A l'esquerra, *Distància*, a la dreta, *Re-connexió*. 2021.

6. REFERENTS

6.1. ALFONSO CASAS

El treball d'aquest il·lustrador és interessant tant plàsticament com conceptualment, ja que tracta temàtiques similars a les d'aquest projecte. Les il·lustracions de Casas solen parlar sobre el desamor i, en nombroses ocasions, sobre l'amor propi. Aquestes dues temàtiques i la manera en què són tractades per l'autor, a manera de vinyetes reflexives utilitzant generalment al mateix personatge (una caricatura d'ell mateix) realitzant un monòleg intern són de gran interès. De la mateixa manera succeeix amb l'estil de les seues il·lustracions, especialment les pertanyents a l'època entre 2015 i 2018, on generava vinyetes amb una paleta reduïda basada en el roig i el negre, deixant el blanc del paper i emprant formes senzilles.

Fig.33. CASAS, A. (s.t.). 2017.

6.2. JAZMÍN DUCCA

És una artista argentina que actualment es troba a Espanya desenvolupant el seu projecte *Left Unsaid*, el qual consta de missatges anònims escrits a sobres de cartes. És d'especial interès la temàtica d'aquest projecte, a l'expressar missatges mai desvelats com desitjos, laments, rancors i sentiments ocultats, dirigits a persones properes al remitent (Efe, 2019). Així mateix, es pot apreciar la influència en els textos que apareixen a l'obra tractada a aquest Treball de Fi de Grau, abordant també sentiments que no s'han arribat a expressar, generant un alleujament al plasmar-los a l'obra.

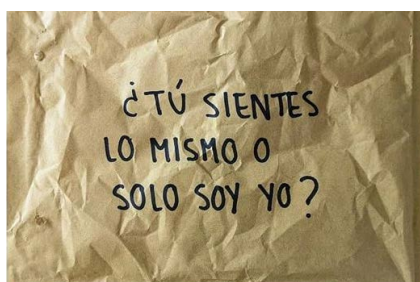

Fig.34. DUCCA, J. (s.t.). (s.f.).

6.3. JUANAN REQUENA

Aquest artista utilitza el llibre d'artista com a mètode d'expressió, fusionant-lo amb el concepte de diari. Són molt interessants els recursos que utilitza, com la fotografia i el text a manera de collage, a més de la cal·ligrafia. Tots els seus llibres tenen una estètica similar, amb fotografies en blanc i negre i un aspecte envellit, predominant una tonalitat marró junt amb el negre, jugant també amb les textures dels papers esquinçats. El seu treball serveix com a inspiració per a aquest Treball de Fi de Grau tant pel fet d'emprar el diari visual com a reflexió, a més de l'estètica utilitzada, amb una paleta de color molt reduïda, i l'ús de la quotidianitat a través de la fotografia i el text.

Fig.35. REQUENA, J. *Los ahora fugaces*. 2019.

6.4. SARA HERRANZ

És una il·lustradora que es dedica a la creació d'àlbums il·lustrats. Generalment parla de la seua visió, els seus pensaments i reflexions a través de textos amb un to poètic (Carnota, 2020). Aquest tipus d'escriptura és també el tractat a aquest projecte, pel que la converteix en una gran referent, a banda de l'estil de les il·lustracions, que també han pogut servir d'inspiració, ja que utilitza el blanc, negre i roig com a paleta de color.

Fig.36. HERRANZ, S. *Todo lo que nunca te dije lo guardo aquí*. 2015.

Todo lo que no te dije lo guardo aquí és un llibre molt interessant tant pel tipus de dibuix com per la temàtica tractada, ja que parla d'una dona que acaba d'acabar una relació i tracta d'omplir aquest buit amb la companyia d'altres homes, fins que es torna a enamorar.

6.5. SIMONE DE BEAUVOIR

Aquesta escriptora francesa del segle XX és un referent literari, ja que la seua obra *La mujer rota* ha servit d'inspiració al trobar una clara identificació entre la protagonista del llibre i l'autora d'aquest projecte, ja que han passat per sentiments similars, encara que la situació haja sigut diferent. La inspiració en aquesta obra, doncs, es troba tant a la temàtica dels llibres, com a l'ús del monòleg intern com a recurs d'expressió, ja que *La mujer rota* està escrit en forma de diari, expressant així una gran intimitat, i apropant al lector als sentiments de la protagonista, de la mateixa manera que ocorre als tres llibres de la sèrie que engloba aquest Treball de Fi de Grau.

7. CONCLUSIONS

El desenvolupament d'aquest projecte ha permès un creixement tant personal com artístic, ja que l'expressió de tots aquests sentiments han ajudat l'autora a passar el dol i seguir endavant, a més de l'experiència adquirida per l'experimentació amb les diferents tècniques, la qual ha desenvolupat noves competències com l'ús del brodat com a mode d'expressió artística, i l'experimentació amb la fotografia de la quotidianitat i l'espai íntim per expressar temàtiques tan intimistes. Per això, amb la finalització d'aquest Treball de Fi de Grau es tanca una etapa, una sèrie de treballs que s'han desenvolupat amb la duració d'aquest dol, creant un seguiment d'aquest, i que per fi es pot donar per acabat.

El principal objectiu d'aquest projecte era la realització completa d'un llibre d'artista, continuant amb la temàtica i estètica del llibre d'artista realitzat el curs anterior, tractant de plasmar la superació de l'autora. El fet d'haver realitzat un total de dos llibres d'artista complets evidencia la superació d'aquest objectiu. A més, es pot apreciar un punt de vista diferent de la mateixa temàtica al llarg de Re-connexió, a banda d'evidenciar la superació mitjançant el segon text de *Ja no necessite recordar-te*, és a dir, el de color roig, ja que si es contraposen ambdós textos, també es pot apreciar un canvi en la intenció de l'autora.

Per la realització d'aquests llibres, s'han emprat les competències adquirides al llarg del Grau en assignatures com Llibre d'artista, Fotografia i processos gràfics, Processos gràfics digitals i Procediments fotogràfics, a banda de la formació bàsica dels dos primers anys; aquests coneixements han fet possible l'experimentació amb tècniques molt diverses com la fotografia analògica i digital, el dibuix, la transferència i el brodat, pel que fa que l'objectiu d'experimentar amb la hibridació de tècniques es considere aconseguit.

També era molt important la relació entre text i imatge, tractant d'atorgar coherència a aquesta relació i que ambdós es complementen per fer possible la comprensió de les idees que es transmeten als llibres. Així doncs, s'ha jugat amb el text i la imatge de manera que cadascuna tinga la importància idònia a cada idea a expressar, havent-hi pàgines a les quals és més important la imatge, i altres a les que prima el text.

Un altre objectiu era aconseguir transmetre els sentiments de l'autora a través de l'autoretrat i el seu espai íntim, i, encara que s'han emprat un parell d'imatges que no són autobiogràfiques, les fotografies tenen un gran pes en les composicions, de forma que la temàtica es tracta des d'un punt de vista molt personal, mostrant al lector les imatges que ella associa a cada idea.

Per últim, la noció de la gestió del temps ha sigut molt important, ja que hi ha hagut moments als quals s'ha deixat de costat la realització de la part

pràctica per desenvolupar la teòrica, causant una desmotivació produïda pel pensament de no poder acabar el projecte a temps, encara que és molt difícil desenvolupar ambdues parts d'aquest projecte i les assignatures del curs a la vegada, ja que hi havia moments als quals les assignatures necessitaven més temps de treball i impedièn la progressió d'aquest projecte.

8. REFERÈNCIES

Antón, J. E. (2014). ¿Qué es un libro de artista?, *Makma* (Consulta: juny 1, 2020) <<https://www.makma.net/jose-emilio-anton/>>

Beauvoir, S. de. (2001). *La mujer rota*. Edhasa.

Carnota, S. (2020). «Entrevista a la ilustradora Sara Herranz: “El erotismo forma parte de mi trabajo”», *Más de cultura* [text on-line] (Consulta: juny 25, 2021) <<https://masdecultura.com/arte/sara-herranz/>>

Crespo, B. (2012). «El libro-arte / Libro de artista: tipologías secuenciales, narrativas y estructuras», *Anales de documentación* (15): 1-25

Drucker, J. (2004). *The century of artists' books* (2nd ed.). Granary Books.

Efe. (2019). «Jazmín Ducca, la artista que publica en Instagram todo lo que nunca se dijo», *El Diario* [text on-line] (Consulta: abril 21, 2020) <https://www.eldiario.es/cultura/Jazmin-Ducca-artista-publica-Instagram_0_914459090.html>

Gurdian, N. (s/f). «Gaslighting: el abuso emocional más sutil», *Psicología y mente* [text on-line] (Consulta: maig 5, 2021) <<https://psicologiymente.com/social/gaslighting>>

Herranz, S. (2015). *Todo lo que nunca te dije lo guardo aquí*. Lunwerg.

Hough, Q.V. (2021). «Malcom & Marie's film criticism speech & real meaning explained», *Screen Rant* [text on-line] (Consulta: febrer 2, 2021) <<https://screenrant.com/malcolm-marie-movie-critic-speech-meaning-explained/>>

Lawton, A. (2016). *Art as Empowerment: The Virtue of Art Therapy*, [vídeo online] River Falls: TEDxUWRiverFalls (Consulta: maig 27, 2020) <https://www.youtube.com/watch?v=bPszGBfuOY&t=2s&ab_channel=TEDxTalks>

Pérez, Ana. 2018. <<La misteriosa y romántica leyenda japonesa del hilo rojo del destino>>, *La Vanguardia*, [texto on line] [Consulta: Enero 23, 2021] <<https://www.lavanguardia.com/cribeo/cultura/20180609/47425527869/la-misteriosa-y-romantica-leyenda-japonesa-del-hilo-rojo-del-destino.html>>

Pérez Rodríguez, M. L. (2008). *El autorretrato o la identidad ante la cámara fotográfica*. (El autor).

Sanz, F. (2007). *La fotobiografía: imágenes e historias del pasado para vivir con plenitud el presente* . Editorial Kairós.

Sense autor (2015). «Libro ilustrado y álbum ilustrado: ¿cuál es la diferencia?», *Arteneo* [text on-line] (Consulta: maig 9, 2021) < <https://www.arteneo.com/blog/libro-ilustrado-album-ilustrado-cual-es-la-diferencia/> >

9. ÍNDEX DE FIGURES

- Fig.1. CÓRDOBA, J. Detall dels plecs d'una pàgina de *Re-connexió*. 2021.
- Fig.2. RUSCHA, E. *Twenty-Six gasoline stations*. 1962.
- Fig.3. DUCHAMP, M. *La boîte verte*. 1934. 33,2 x 28 x 2,5 cm.
- Fig.4. CÓRDOBA, J. Refències personals emprades a *Re-connexió*. 2021. 30 x 15 cm.
- Fig.5. REMBRANDT. *Zelfportret als de apostel Paulus (Autoretrat com l'apòstol Pau)*. 1661. Oli s/llenç.
- Fig.6. BACON, F. *Self-Portrait*. 1969. Oli s/llenç.
- Fig.7. CÓRDOBA, J. Pàgina del quadern d'esbossos. 2020.
- Fig.8. CÓRDOBA, J. *Distància*. 2020. 15 x 15 x 840 cm.
- Fig.9. CÓRDOBA, J. La sèrie completa amb *Distància*, *Re-connexió* i *Ja no necessite recordar-te*. 2021.
- Fig.10. CÓRDOBA, J. *Ja no necessite recordar-te*. 2020. 10 x 16,4 x 362 cm.
- Fig.11. CÓRDOBA, J. Quadern d'esbossos, planificació de les pàgines de *Re-connexió*. 2021.
- Fig.12. CÓRDOBA, J. Transferència amb calor i brodat per a *Re-connexió*. 2021.
- Fig.13. CÓRDOBA, J. Proves de tècnica amb llapis i aquarel·la. 2020.
- Fig.14. CÓRDOBA, J. Dibuix amb brodat per a *Re-connexió*. 2020.
- Fig.15. CÓRDOBA, J. Fotografia per a la pàgina deu de *Re-connexió*. 2021.
- Fig.16. CÓRDOBA, J. Fotografia analògica per a *Ja no necessite recordar-te*. 2020.
- Fig.17. CÓRDOBA, J. Fotografia digital editada per a *Re-connexió*. 2020.
- Fig.18. CÓRDOBA, J. Fragment del carret per a *Ja no necessite recordar-te*. 2020.
- Fig.19. BAEZA, A. (s.t.). (s.f.).
- Fig.20. CÓRDOBA, J. Pàgina brodada sobre tela a *Re-connexió*. 2021. 30 x 15 cm.
- Fig.21. CÓRDOBA, J. Detall d'un brodat sobre paper a *Re-connexió*. 2021.
- Fig.22. CÓRDOBA, J. *Lo he intentado*. 2020. medidas
- Fig.23. CÓRDOBA, J. *Re-connexió*. 2021. 15 x 15 x 450 cm.
- Fig.24. CÓRDOBA, J. Plec amb paper japonès a *Re-connexió*. 2021. 30 x 15 cm.
- Fig.25. CÓRDOBA, J. Primera maqueta de *Re-connexió*. 2020.
- Fig.26. CÓRDOBA, J. Detall de *Ja no necessite recordar-te*. 2021.
- Fig.27. CÓRDOBA, J. Detall de *Ja no necessite recordar-te*. 2021.
- Fig.28. CÓRDOBA, J. A l'esquerra, *Distància*, a la dreta, *Re-connexió*. (si-sena pàgina). 2021.
- Fig.29. CÓRDOBA, J. Primera idea per a la pàgina huit. 2021.
- Fig.30. CÓRDOBA, J. Dalt, *Distància*, baix, *Re-connexió*. 2021.
- Fig.31. CÓRDOBA, J. Detall de la pàgina tretze de *Re-connexió*. 2021.
- Fig.32. CÓRDOBA, J. A l'esquerra, *Distància*, a la dreta, *Re-connexió*.

2021.

Fig.33. CASAS, A. (s.t.). 2017.

Fig.34. DUCCA, J. (s.t.). (s.f.).

Fig.35. REQUENA, J. *Los ahora fugaces*. 2019.

Fig.36. HERRANZ, S. *Todo lo que nunca te dije lo guardo aquí*. 2015.